EYLÜL 1970

7

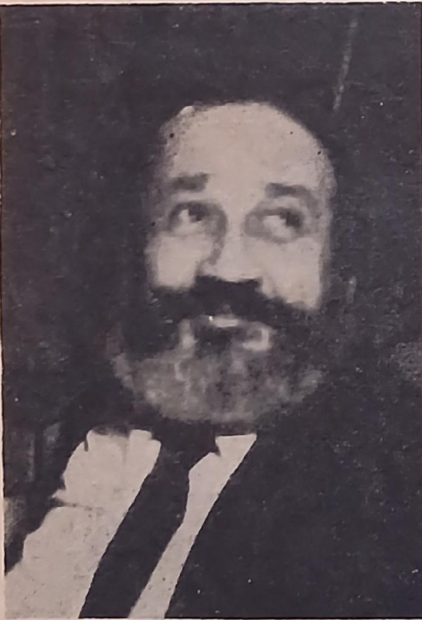
halkın dostları

TRT SOSYALİST KÜLTÜRE KUNDAK SOKUYOR!

Son yılların Türkiyesinde bilimsel sosyalist düşünce aydın kafalarda kaçınılmaz bir etkinlik kazanmış ve Marksizm, aydınlardan halka doğru yayılan bir zenginlik olarak kültür hayatımıza girmiştir. Bir çok burjuva yazarının bile Marksist terimleri kullanmak zorunda kalışı bilimsel sosyalizmin en kaba çizgileriyle de olsa ne derece güçlü bir dünya görüşü olduğunun bir göstergesidir. Ne var ki yaygınlaşan Marksist görüş, filizlenen sosyalist kültür karşısında egemen sınıfların; gerek şartlandırma, gerekse sol içinde beliren sapmaları kışkırtma çabaları da güngüne hızlanıyor. Bu çabaların son belirgin örneği Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu'nun koyduğu «kültür, sanat, ve bilim ödülleri»dir.

Kültürün, sanatın ve bilimin böylesine «hamî»siz kaldığı bir ortamda, konulan ödüleri egemen sınıfın bir oyunudur deyip bir kıyıya itmek, ona cephe almak doğru mudur, diye sorulabilir. Ama ödüllerin hangi amaçla konulduğu anlaşılınca böylece bir soru değerini yitirir. Yarışma, Atatürk devrimcilerini ve bu devrimlerin getirdiği dünya görüşü ve yaşama tarzını yerleştirici ve geliştirici nitelikte yapıtlara açıktır. Anayasanın dayandığı temel görüş ve ilkelerle, Türk toplumunun çağdaş uygarlık seviyesine erişmesi amacıyla sınırlıdır. Bütün bunlar olumlu sınırlamalardır denilebilir. Hatta Cumhuriyetin gerisinde kalmış, ümmetçi, ırkçı, hilâfetçi görüşlere set çektiği için övülebilir de. Ancak, ülkemizdeki somut düşünce ortamı gözönüne alındığında bu sınırlamanın sosyalist sanat ve kültür yapıtlarına karşı konulmuş olduğu görülecektir. İçeriği tartışılmakta olan «Atatürk devrimleri» terimi de ödül koyucuların niyetini saklayamaz. Öte yandan yapıtları değerlendirecek 160 jüri üyesi açık-gizli burjuva yardakçılarını içinde bulundurmaktadır.

Olay besbellidir: Günümüz Türkiyesinde yalnızca Marksist ya da Marksizme yönelmiş sanat ve düşünce adamları yaratıcı ve yapıcı olabilmektedirler. Öyleyse onların bu zihin gücünü evcil bir ilericilik lehine kullanmak, son çözümde burjuvazinin maşası haline getirmek gereklidir. Yeni yetişmekte olan sanat ve bilim adamlarını «doğru» yerine «kârlı» ya özendirmelidir. Umulmaktadır ki eskisi olsun, yenisi olsun bu sosyalist kültüre yönelmiş kişilerden 262 tanesini 873.000 liraya alabilmek, bu ucuz fiyatla kapitalist sisteme intibaklarını sağlamak mümkündür. Ve ne yazık ki biz haykırarak «Hayır, mümkün değildir» **diyemiyoruz.**

Tiyatro yazarı, sanatçı ve kültür adamı Sermet Çağan'ı (1929 - 5 Ağustos 1970) saygıyle anıyoruz. "Ayak Bacak Fabrikası" adlı oyunuyla geniş yankılar uyandıran, tiyatromuzda önemli bir yeri olan Sermet Çağan'ın bu genç ölümü sanatımız için acı bir kayıptır.

ATAOL BEHRAMOĞLU

«ULUSAL EDEBİYATIMIZ» NEDİR?

İki ayrı görüş:

Son zamanlarda çok tartışılan bir konu oldu bu: Ulusal edebiyat nedir? Edebiyatımız ulusal mıdır? Ulusal bir yönde gelişmesi gerekli midir, Gerekliyse, bunun yolu nedir?

İki ayrı görüş ileri sürüldü şimdiye kadar. Osmanlıcı ve Kemalist Batıcı diyebileceğimiz iki tutum belirdi. Yer yer doğru noktalara değinmekle birlikte, tutarlı sonuçlara ulaşamayan ve ulaşması da mümkün olmayan bu iki karşıt görüşü ayrı ayrı eleştirmeden önce, «ulusal edebiyat» terimi üzerine bir kaç söz söylemek gerekiyor.

Terimin yetersizliği:

Ulusal edebiyat terimi, amaçlanandan daha dar bir alanı kaplamaktadır. Ulus tanımı, bir halkın ya da bir toplumun bütün geçmişini anlatmaz çünkü, İnsan toplumlarının ulusallaşması, henüz yeni bir süreçtir. Oysa ulusal edebiyat sözüyle, bir toplumun sadece ulusallaşma dönemindeki edebiyatı değil, aynı zamanda daha önceki dönemlerine, oymak ya da ümmet oldukları dönemlere ilişkin edebiyatları, bir başka deyimle, «geleneksel-yerel» bir edebiyat anlatılmak isteniyor. Bu bakımdan ulus kavramı yetersiz kalmaktadır burada. «Ulusal edebiyat» terimi yerine «geleneksel edebiyat» ya da «yerel edebiyat» terimini kullanmanın daha doğru olacağı kanısındayım.

Osmanlıcılar:

Türkiye edebiyatının geleneksel-yerel bir yönde gelişmesi gerektiğini, oysa Tanzimattan beri bir Batı öykünmeciliği içinde olduğumuzu ileri süren bir bölük yazar; kendimize dönmemiz, geçmişin değerlerini benimsememiz gerektiğini savunuyor.

İlk elde çekiciliği olan bir görüş. Doğru yanları da var. Her halkın kendine özgü bir edebiyata sahip olduğu, bilinen, görülen bir şeydir. Edebiyatın sınıfsal bir nitelik taşıması, onun aynı zamanda yerel bir nitelik taşımasına engel değildir. Dostoyevski, burjuva döneminin yazarıdır ve bu bakımdan yine bir burjuva dönemi yazarı olan Balzac'la ortak niteliklere sahiptir. Ama Rus olan Dostoyevski'yle Fransız olan Balzac arasında öyle ayrımlar vardır ki, sırf halksal kökenlerinin başkalığından doğmuştur bu. Dostoyevski'nin çılgınlık kertesine varan ülkücülüğünü, doğa ötesi boğuntularını ve kara alayını; bir Fransız, İngiliz ya da Alman yazarında bulmak güçtür. Ama Puşkin'de, Gogol'de, Nekrasov'da, Tolstoy'da, Çehov'da, hattâ Gorki'de, şu ya da bu ölçüde ve biçimde, bu özelliklere raslarız. Çünkü bu çarpıntılı **üslûp,** aslında Rus halkının

üslûbudur. Bu üslûp, birbirine taban tabana zıt iki dünya görüşünü savunan Dostoyevski'yle Gorki'yi bir yerde birleştirebilmektedir. Yepyeni bir sanat görüşünü, yepyeni bir dünyayı haykıran Mayakovski'nin sesinde bile, bu üslûbun derin yankılarını işitebiliyoruz.

Bu açıdan bakıldığında, edebiyatımızın böylesi bir tutarlılıktan yoksun olduğunu görmemek, geleneksel-yerel bir tavra özlem duymamak elde değil. Fakat bizdeki geleneksel-yerel edebiyat savunucuları tam bu noktada zınk diye kalıyor, olumlu bir yorum getirmek şurda dursun, büyük yanılgılara düşüyorlar. Üstelik yıllarca önce pek çok kez düşülmüş yanılgılara. Edebiyatımızın Tanzimatla birlikte Batıya öykünmeye başladığını belirtiyor, bu tutumu kınıyor, fakat Tanzimat önceki Osmanlı edebiyatını da aynı ölçülerle yargılamak bir yana, baş tacı ediyorlar.

Tanzimat hareketiyle birlikte Osmanlı-Türk egemen sınıflar edebiyatının bir Batı edebiyatı öykünmeciliği sürecine girdiği ve bu nedenle edebiyatımızın geleneksel-yerel bir yönde gelişemediği doğrudur. Ama aynı gerçek, Tanzimat öncesi Osmanlı egemen sınıflar edebiyatı için ve bu kez Arap-Fars edebiyatı öykünmeciliği açısından geçerlidir. Geleneksel-yerel bir edebiyatı savunurken bu gerçeği görmezden gelmekle kalmayıp, geleneksellik ve yerellik ölçüsü olarak Osmanlı Divan edebiyatını ileri sürenleri, bu bakımdan, **Osmanlıcı** diye adlandırmak yerinde olur.

Halkın konuşmadığı, anlamadığı bir dille yazan ve çoğu kez halkla zıtlaşan bir dünya görüşünü temele alarak edebiyat yapan Divan edebiyatçıları, ille de bir geleneği temsil edeceklerse, edebiyatımızda yabancı edebiyatları öykünme geleneğinin öncüleri olarak ele alınabilirler.

Bugün geleneksel-yerel bir edebiyat adına Osmanlı Divan edebiyatının savunuculuğunu yapanlar, bir bakıma, Kâşgarlı Mahmut'ların, Gülşehri'lerin, Âşık Paşa'ların, Mercimek Ahmet'lerin, ve daha yakın zamanlara gelirsek, Ömer Seyfettin'lerin ve Ziya Gökalp'lerin de gerisinde kalmaktadırlar. Çünkü Osmanlı Divan edebiyatının savunulmasıyla başlayan bir geleneksel-yerel edebiyat akımı, kaçınılmaz olarak Osmanlıca'nın savunulmasına, önerilmesine varacaktır. Bu tutumun, siyasal bakımdan da ümmetçi, şeriatçı bir yönseme içine gireceği, gidip Necip Fazıl'cılıkla çakışacağı besbellidir.

Kemalist Batıcı tavır

Osmanlıcılara hücum, Kemalist Batıcı denebilecek bir tavırla geliyor şimdilerde. Karşıt görüşün savunucuları, yer yer yukarda değindiğim kaygıları ileri sürerek eleştiriyorlar Osmanlıcıları. Osmanlı Divan edebiyatının böylesine abartılarak savunulmasının dilde de kaçınılmaz olarak Osmanlıcılığa varacağını ve bu tutumun siyasal bakımdan ümmetçi, şeriatçı bir yönseme içinde olduğunu belirtiyorlar haklı olarak. Fakat Osmanlıca'ya ve Osmanlılığa karşı oluşlarının dışında söyleyecek fazla bir şeyleri bulunmadığından, edebiyat ve halk kavramlarını sınıfsal açıdan çözümlemeye güçleri de istekleri de olmadığından, **Kemalist, Batıcı** bir çerçevenin dışına çıkamıyorlar. Geleneksel-yerel edebiyat sorununu önemsemez görünüyorlar. Tanzimatla birlikte başlayan ve günümüze kadar süregelen Batı öykünmeceliğini eleştirmeye yanaşmıyorlar. Kimileri, edebiyatın «evrensel» olduğunu, geleneksel-yerel bir edebiyatın sözkonusu olamıyacağını ileri sürüyor. Yine «ümmetçilik» yönsemesine karşı çıkarken, alttan alta bir «ulusçuluk» önerisi getiriyorlar ki, Osmanlıcı-Kemalist çatışmasının pek iyi bildiğimiz eski bir çatışmaya, tipik bir Ümmetçi-Ulusçu ya da Doğucu-Batıcı çatışmasına dönüşeceği anlaşılıyor.

Marksist açıdan

«Ulusal Edebiyatımız»:

Soruna ancak Marksist açıdan bakılırsa hem Osmanlıcıların, hem Kemalist-Batıcı bir tavırla gelenlerin yanlışları görülebilir ve bu konuda en tutarlı yorum getirilebilir.

Gerek Osmanlı İmparatorluğu gerekse Cumhuriyet Türkiyesi dönemlerinde, İmparatorluk ve Cumhuriyet egemen sınıflarının kültürel bakımdan büyük ölçüde yabancı etkiler altında kaldıkları bir gerçektir. Edebiyatımızın kendine özgü bir sese kavuşması; şu ya da bu yabancı ülke edebiyatının bir iz düşümü değil, Türkiye halkının sesini, duyarlığını, üslûbunu yansıtan bir kimliğe bürünmesi zorunludur. Hem biçim, hem öz bakımından böyle bir zorunlulukla karşı karşıyayız. Türkiye de edebiyatçı Türkiye halkının sesini, geleneksel üslûbunu araştırırken, biçim sorunuyla uğraşıyor demektir. Emperyalist baskı altında bulunan geri bırakılmış bir ülkenin edebiyatçısı olduğu bilinci de, yapıtını öz bakımından etkileyecektir. Bu iki zorunluluğu görmezden gelen, edebiyatın «evrensel» nitelik taşıdığını ileri süren Kemalist-Batıcılar, aslında burjuva anlamında bir evrenselliğin savunusunu yapmaktadırlar. Bu tutum, sınıflar arasındaki çatışmayı yok sayan, edebiyatın sınıflar üstü olduğu görüşünü yaymaya çalışan anti Marksist propagandanın bir başka çeşitlemesidir.

Gerek İmparatorluk gerekse Cumhuriyet dönemlerinde, egemen sınıflar neden bu denli etkilenmişlerdir yabancı kültürlerden? Bu sorun sosyo-ekonomik bakımdan uzun uzun incelenebilir. Fakat varılacak sonuçlar ne olursa olsun, Marksist bir edebiyatçının bu konuda gözden kaçırmaması gereken en önemli şey (Osmanlıcıların ve Kemalist-Batıcıların ısrarla gözden kaçırdıkları şey) gerek İmparatorluk, gerekse Cumhuriyet dönemi Türkiye edebiyatlarındaki sınıfsal özellikler, ayrımlaşmalardır. İmparatorluk döneminde egemen sınıflar önce Arap-Fars edebiyatının, sonra Batı edebiyatının dümen suyunda giderken, hayatla alış verişi olmayan yapay bir dili inceltmeye çalışırken; halkımızın, güzelim Türkiye Türkçesini zenginleştirdiğini; Yunus Emre'yi, Dede Korkut'u, Nasrettin Hoca'yı, Köroğlu'nu, Dadaloğlu'nu, Azmi Baba'yı, Pir Sultan Abdal'ı, Keloğlan'ı, Karacaoğlan'ı yarattığını görüyoruz. Osmanlı Divan şairleri, bütün çabalarını Arap ve Fars şairlerinin zaten söyledikleri şeyleri onlardan daha güzel söylemeye yöneltmişken ve en çok bunu başarabildiklerine inandıkları zaman övgüye değer bir iş yapmış olduklarını sanırlarken, Halk şairlerinin Türkiye halklarına özgü söyleyiş ve duyuş inceliklerini ölümsüz kalıplara döktüklerini görüyoruz. Divan şairleri padişahlara övgüler düzerken, halk şairlerinin Tanrıyı bile alaya alabildiklerine, kimi zaman birer halk önderi kimliğine büründüklerine tanık oluyoruz. Birbirinden böylesine ayrımlaşan iki edebiyatı, aynı geleneğin iki ayrı parçası olarak düşünmek ne ölçüde mümkündür? Kaldı ki Osmanlıcıların gelenek deyince düşündükleri şey, sadece Divan edebiyatı olmaktadır.

Cumhuriyet dönemi Türkiye edebiyatına bakınca daha karmaşık bir durumla karşılaşıyoruz. Hececilerin ilk çıkışı hiç kuşkusuz, devrimci bir harekettir. Sadece biçim yönünden değil, öz yönünden de devrimci bir harekettir bu. Hece şiiri Divan edebiyatının kalıplarını yıkmakla kalmıyor, Osmanlı dünya görüşüne karşı Kemalist-Batıcı bir tavrın savunuculuğunu da yapıyor. Ancak, bilinçsiz, temelsiz bir devrimciliktir bu. Bir yandan halkçı tezler ileri atılırken, öte yandan burjuva nitelikte bir ülke yaratılmak isteniyor. Sonuç bilinmektedir. Kemalizmin siyasal planda biçim değiştirmesine paralel olarak, bir zamanların Kemalist yazarlarının da nasıl akıl almaz konumlara geldiklerini görüyoruz. Falih Rıfkı'ların, Yakup Kadri'lerin, Faruk Nafiz'lerin, Orhan Seyfi'lerin, Behçet Kemal'lerin v.s. v.s. durumu ortada, Ancak aynı Cumhuriyet dönemi edebiyatında bir başka geleneğin daha doğduğuna tanık oluyoruz. Nazım Hikmet ve Sabahattin Ali'yle başlayan gerçekçi, halkçı akım, Marksist bir edebiyat hareketi. Divan edebiyatına ve Osmanlı dünya görüşüne karşı çıkarken Kemalistlerle birleşen Marksist edebiyatçılar, kurulacak yeni düzen konusunda onlarla kesin bir uzlaşmazlık içindedirler. Kemalist yazarlar, «devrimciliklerine» rağmen düzenin «nimetlerinden» yaralanırken, Marksistlerin bin bir türlü işkenceye uğratıldığını görürüz. Bu durum günümüze kadar sürüp gelmektedir.

«Her ulusal kültür, gelişmiş olmasa bile, demokratik ve sosyalist bir kültürün **unsurlarını** ihtiva eder, çünkü **her** ulusta, hayat şartları zorunlu olarak demokratik ve sosyalist bir ideolojiyi doğuran sömürülen bir emekçi yığını vardır. Ama **her** ulusta, aynı zamanda (çoğunlukla aşırı gerici ve yobaz nitelikte olan) bir burjuva kültürü de vardır, ve bu, ulusal kültürün 'bir unsuru' olarak kalmaz, **egemen kültür** biçimine bürünür.» (Lenin, Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı, Sol yayınları, Sayfa 15)

Biz, edebiyatımızın geleneksel-yerel bir yönde gelişmesini tartışırken, işte bu görüş açısını gözönünde bulunduruyoruz. Gerek Osmanlı dönemi, gerekse Cumhuriyet dönemi edebiyatlarımıza sınıfsal açıdan ve devrimci bir bilinçle yaklaşıyoruz. Geleneksellik ya da yerellik, bir eskiye dönüş hareketi olarak değil, tam tersine, yeninin yaratılmasında eskinin olumlu yanlarından yararlanmak biçiminde anlıyoruz. Bu konuda

PAUL ELUARD

Çeviren : Abidin EMRE

Karşılıklı Konuşma

Utanca bulanan cânım inat
Sağırlaşan altın bellek
Yere çalınan kudretli aşk
Ve cücelerin kirlettiği soylu doğa

Kan var sokaklarda gördünüz mü

Biz çoğunluğuz yadsıyan
Güneşin bıçak
Ve denizin zehir oluşunu
Biz çoğunluğuz yaşamak isteyen

Hiçbirşey zafer bile
Kanın korkunç boşluğunu dolduramaz:
Hiçbirşey ne deniz de adımları
Kumun ve zamanın
Ne de yanan sardunya
Mezarlıktaki.

İçimizden çokları hayatı bıraktılar
Gönüllerinde en iyi dünyanın umutları
Çoğu masum, haklarından güvençli
Gülümsüyorum onlara, onlar bana

Ölü gözlerle bir yüz karanlıkları gözetliyor
Büyümüş kılıcı dünyasal umutlarla

Duyumun ve cinselliğimin sağlamlığı
İnce yapılı gemi
Biz bir tek dalın üstündeyiz
Yapraklar ve yemişler kolluyor ağacı
İyilik tek işlev
Tek manevra akıl
Binlerce kuşlarıyla
Savrulan gezegenden gezegene

Yenginin eşsiz oğulları, çok kez düşmüş
Çok kez unutulmuş elleriyle

Yengi sözcüğü her zaman ey yüreğim güveniyorum
İmgeler imgesi sabah olmak bilmiyor
Orada hâlâ biz ondan sözediyoruz çünkü
Düş güneş gece ağırlığınca sonsuzun

Ey! boğuntu ve ölümü arkalayan analar
Doğan soylu günün yüreğine bakın
Ve bilin ki bu toprağa gülümsüyor ölüleriniz
Ve titriyor buğdayların üstünde yürekleri onların

Dileğim çiçeklendirmek koyu kırmızı yuvarlağı
Göğün yeryüzünde ve bizim olan nesnenin
Kin hiçbirşey değil aşk geçer kayıtlara
Zayıflayınca biri benzi solar her ikisinin

Bu gözlerimle gördüm, bu bakan yüreğimle
Aydınlık savaşçıların gelişini gördüm, egemen savaşçılar
Yelpelek, sert, olgun, ateşli taştan tugaylar.

Dil'e ışık tutun aydınlık cesaret
Kıstırılmış insan en iyi gelecek olsun.

(İtalikle yazılan bölümler Pablo Neruda'nın şiirlerinden alınmıştır.)

Günler Arasında Günler İnsanlar Arasında İnsanlar

Mezarlarına yaşayan ne varsa getirin koyun
Çiçekler mi sadece umudunuzu da
Umudun aydınlığında ne varsa yaşayan
Ellerinizi ve canınızı ve dünya görüşünüzü
Sonsuz pişmanlık duymadan masum
Çarpan yüreğinizi bir başka yüreğin yanında
Getirin koyun bütün bunları bir mezar olan
Acı alayın üstüne ey anı hayatın oğlu

Ölüme saygımız yok
Tiksiniyoruz ölümden çok az şey gerekli bize
Yaşamı ağırken kabullenmek için
Ölümün anlamı yok hangi gök altında olursa olsun
Bizler gibiydiler dinleyelim geçmişlerini
İçimizde yaşıyor onlar umudumuzda yaşıyorlar
Savaşma güçleri vardı yalnız
Yaşamak için ve savaşıyoruz biz
Ölüme inat yaşaması için hayatları gönlümüzde.

---

bize en büyük ölçüde halk edebiyatımızın (o da iyi özümlenmek, sıkı bir eleştiriden geçirilmek koşuluyla) katkıda bulunacağı görüşünü savunuyoruz. Cumhuriyet dönemi edebiyatında da, yerellikle devrimciliği en başarılı ölçüde birleştirebilmiş iki sanatçı olarak Nazım Hikmet'i ve Sabahattin Ali'yi görüyoruz. Osmanlıcıların gerici gelenekçiliklerine ve Kemalist-Batıcıların burjuva evrenselcilikleriyle (başları sıkışınca sığındıkları burjuva ulusçuluklarına) karşı; Nazım Hikmet ve Sabahattin Aliyle başlayan, günümüze kadar harcına pek çok yazarın teri ve kanı karışan devrimci-halkçı-gerçekçi edebiyat geleneğini koyuyoruz.

Yazıyı bitirirken bir noktaya daha değinmek istiyorum. Bir Marksist, edebiyatı belli bir ülkenin sınırları içine kapamak gibi şovenistçe bir tutumu benimseyemez. Edebiyat, bir anlamda, elbette tüm insanlığın malıdır: «Ulusal Kültür sloganı (çok defa Kara-Yüzlerin ve Papazların ilham ettiği) bir burjuva aldatmacasıdır. Bizim sloganımız, demokratizmin ve dünya işçi hareketinin uluslararası kültürü sloganıdır.» (Lenin, Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı, Sol yayınları, Sayfa 14). Osmanlıcılar ve Kemalist-Batıcılar, bu noktada da iki karşıt uçta, ve iki ayrı yanılgı içindeler. Osmanlıcılar, Doğu ve Batı edebiyatlarını, hattâ Doğu ve Batı insanını uzlaşmaz iki fenomen gibi görüyor ve böylece antidiyalektik, anti-Marksist bir konuma savruluyorlar. Şematizmin dar, kısır kalıpları içine sokuyorlar kendilerini. Batıya karşı duydukları tepki, bir çeşit ilkel faşizme kadar varabilecek düşmanlık motifleri taşıyor. Kemalist-Batıcılar ise, yukarda da belirttiğim gibi, edebiyatın evrenselliğinden söz ederken, burjuva anlamda, «sınıflar üstü» bir evrenselliği amaçlamaktadırlar. Marksist anlamda evrensellikle taban tabana zıt bir tutumdur bu. Biz, hangi ülkede olursa olsun, gizli ya da açık biçimde gericiliğin övgüsünü yapan edebiyatçılarla ve onların Türkiyedeki yardakçılarıyla çarpışırız. Gerici akımların iç yüzünü göz önüne sereriz. Ama yine hangi ülkede olursa olsun, ileri insanlık ülkelerinin, özgürlüğün, bağımsızlığın, eşitliğin, zulme ve sömürüye karşı insan emeğinin ve onurunun kavgasını veren, dünya devriminin şarkısını söyleyen edebiyatçılarla omuzdaş olduğumuzu da biliriz.

ATAOL BEHRAMOĞLU

NÂZIM HİKMET

Putları Yıkıyoruz, No. 1 Abdülhak Hâmit

Geçen, 1 Mayıs 1929 tarihli nüshamızda çok kıymetli hikâyecimiz Mahmut Yesari'nin «Geceleyin Sokaklar» isimli kitabını tenkit ederken:

«Mahmut Yesari'yi biz başka lisanlara korkmadan tercüme edebiliriz, onun yazısı bundan hiç bir şey kaybetmez. Halbuki, Dahii âzâm (?!) Abdülhak Hâmit Bey de dahil olmak üzere, kaç yazıcımız böyle bir imtihandan geçebilir? Böyle bir imtihandan diyorum, çünkü bir yazıcı için en büyük imtihan her lisanda aşağı yukarı aynı kuvveti muhafaza edecek kadar mahallî ve beynelmilel olmasıdır.

Dahii âzâmın en kuvvetli yazısını başka bir dile çevirin, bakın nasıl sırıtır. Başka bir dile değil, hatta bugün konuştuğumuz Türkçeye tercüme edin, bakın dâhinin dehâsı nasıl sabun köpüğü gibi dağılıveriyor...» Demiştik.

Cumhuriyet gazetesinin «Var Kıyas Et» sütununa yazı yazan muharrir, söz arasında Hamit Bey hakkında yürüttüğümüz mütalaaya hiddetlenmiş, diyor ki:

«Şekispir'in eserlerine 'Zamanı geçmiş antika şeyler' demekle fevkalâde sinirlenen, hâlâ neşriyatta devam eden Alay köşkü müntesiplerinin; dehâsında şüphe olmıyan hepimizin medarı iftiharı Türk Abdülhak Hâmit hakkındaki bu yazıları okuduktan sonra şimdiye kadar seslerinin çıkmadığını, dudaklarının bile kıpırdamadığını görünce artık:

Uzun söze ne hacet,

Düşünelim ve ibret alalım!» (*)

«Var Kıyas Et» sütununun muharririyle bir «Münakaşai edebiye» ve «Mücadelei kalemiye» ye girişecek değiliz. Biz birbirini anlamayan, anlamasına imkân olmıyan insanların karşı karşıya geçip bağırmalarının kari kütlesi için faideli bir iş olacağına kani değiliz. Halbuki bize göre neşriyatın gayesi karie faideli olmaktır.

Binaenaleyh bu yazımız «Var Kıyas Et» sütununun yazıcısına bir «cevabı müskit» mahiyetinde değildir. Biz bu vesile ile kariimizin kafasına zorla mıhlanan putlardan birini yıkmağa çalışacağız. Ve okuyucularımız için faideli sandığımız bu tathir ameliyesine gelecek sayılarımızda da devam edeceğiz.

Abdülhak Hâmit

Abdülhak Hâmit Bey dâhili âzam mıdır, edebiyatta dâhi diye kime derler? bir Türk vatandaşının Türk Hamit'e dâhi demeyip İngiliz Şekispir'e dâhi demesi hiyanet mahiyetinde bir iş midir?

Abdülhak Hâmit Beyefendi kari kitlesine, muayyen bir devrin ileri gelmiş bir yazıcısı olarak gösterilirse bu zararlı değildir. Bir hakikatı tesbittir. Fakat Hamit Beyefendiyi «Dâhii âzam» şeklinde göstermek çok zararlı bir iştir.

Neden?

Çünkü:

Osmanlıcayı bilip de Hamit Bey'i okuyup anlıyabilenlere, Osmanlı dilinden başka bir lisan bilmeyenlere san'atta dehâyı çok yanlış bir surette telkin etmektir.

Osmanlı dilini bilmeyen bugünkü ve bilmeyecek olan yarınki kari kitlesinin kafasına, tarihe karışmış bir şahsiyeti olduğundan başka bir mahiyete sokmak, ve nihayet edebiyat tarihimizi tahrif etmektir.

Çünkü:

Abdühak Hamit Beyefendi Dahii âzam değildir.

Âzâmı bir tarafa bırakalım, dâhî olmanın umumî vasıflarını bile haiz değildir.

Neden?

Zira:

Dahi sanatkârın umumî vasfı şudur:

Mensup olduğu milletin içinde bulunduğu içtimai inkişaf merhalesini, beynelmilel bir ehemmiyet alacak derecede ifade etmek; yahut bu merhale eğer son anlarını yaşamakta ise, müstakbel inkişaf merhalesinin ana hatlarını, hiç olmazsa bir seziş halinde düsturlaştırmak. Bu ikinci kaziyede de beynelmilel bir dereceye yükselebilmek. Zira her millet esas inkişafında aynı içtimaî merhaleleri geçtiğinden dolayı, bir milletin sanatkârı mevcudu, yahut geleceği ifade ederken beynelmilel bir mahiyet kesbedebilir ve ancak böyle bir beynelmileliyet onu dünya dahileri arasına sokabilir. Yarattığı tipler ve çizdiği karakterler, ifade ettiği his ve fikirler ana hatlarında cihanşümûl olabilir.

Dâhi olarak tanınmış her sanatkârda bu umumî vasfı görürüz. Meselâ, son günlerde ismi sık sık geçen Şekispir'i nazarı itibara alalım. Şekispir bir taraftan, içinde yaşadığı içtimaî teşekkülün tenkitçi bir ifadecisi olmuş; diğer taraftan «gelen» i, istikbali sezmiş ve ana hatlarında düsturlaştırmıştır. Halbuki böyle bir inkişaf merhalesinden esas itibariyle, bütün milletler geçtiği için Şekispir'in tipleri, karakterleri de beynelmilel bir mahiyet almıştır.

Belki Şekispir'den evvel bu işi yapanlar olmuştur, fakat o bunu en muvaffak ve orijinal bir surette yapmıştır. Gelelim Hâmit Beyfendi' ye:

Bu osmanlı sanatkârı, Osmanlı cemiyetinin çok dikkata şayan bir inkişaf merhalesinde yaşamıştır. Bu merhale Osmanlı derebey saltanat devrinin can çekişme ve yeni bir içtimaî teşekkülün ilk doğum ağrıları merhalesidir. Ve bundan dolayı Hamit Bey teferruatta ayrı hususiyetleri olsa bile bazı ana esaslarda müşabih vasıfları haiz olan Şekispir devri İngiltere'sinin Şekispir,i, Rasin, Korney devri Fransa'sının Rasin ve Korney'inin tesiri altında kalmıştır. Fakat bu tesir Hamit Bey'in yaşadığı camianın medenî geriliği dolayısıyla, mukallitliğe müncer olmuştur. O kadar ki, bu gün Hamit Bey'in bir piyesini Londra veya Paris'te oynasalar, seyirciler Şekispir, Korney, Rasin'in karikatürleştirildiğini, yahut da aktörlerin rollerini unutup tuluatçılığa kalkıştıklarını zannederler.

Cihan dâhileri arasında Şekispir, Korney, Rasin varken onların, sesini taklit eden, fakat bu sese yeni bir nota olsun ilâve edemiyen Abdülhak Hâmit Beyfendi yoktur. Rambrand'ın eserleri şaheserlerdir. Fakat onun tablolarının kopyeleri, ne kadar muvaffak olursa olsun bir eseri dehâ değildir.

Eğer Hâmit Bey, içinde vaktiyle yaşadığı içtimaî intikal devresinin şarka, Osmanlı imparatorluğuna mahsus hususiyetlerini beynelmilel bir derecede ifade edebilmiş olsaydı ve bunu o zamana kadar yapılanlardan daha muvaffak bir surette yapabilseydi, dâhiler galerisinde bu isimde bir Osmanlı sanatkârı da bulunabilirdi. Halbuki o bunu yapamadı. Hatta çok kerre muasırlarından Namık Kemal ve Ziya paşa bu hususta daha muvaffak olmuşlardır.

Hâmit Bey devri için yeni kuvvetli bir Osmanlı şairidir, işte o kadar.

Gelelim Hamit Bey'e dâhi demeyip, Şekispir'e dâhi demenin hiyanet olup olmadığına:

Eğer ben muvaffak bir Türk mühendisine dâhi demeyip de Edison'a dâhidir dersem, bunun bir ihanet olduğunu kim iddia edebilir. Dâhi meselesi esrarı askeriyeden midir ki bunun fosluğunun faş edilmesi ihanet olsun..

Hakiki dehâyı bulmak için sahte dehâları, kafalarımıza zorla dikilen putları yıkalım..

(Resimli Ay, Haziran 1929)

(*) Bu yazı 15.5.1929 tarihli Cumhuriyet'te çıkmıştır (A.B.).

Halkın Dostları Ekim sayısında 12 sayfa çıkacaktır. Bu durum derginin giderlerini artıracağı için okurlarımızı Halkın Dostları'na abone olmaya, abone bulmaya çağırıyoruz. Elinize daha yetkin bir dergi ulaştırmak, devrimci edebiyat kavgasını daha güçle sürdürmek için çalışmalarımızı hızlandırmaktayız. Halkın Dostları'na yapacağınız her katkı bu çabamıza yardımcı olacaktır.

NEDİM GÜRSEL

ELSA ÖLDÜ

Elsa Triolet 16 Haziran Salı günü Saint-Arnoult-en-Yvelines'de, Aragon'u, kitaplarını, dostlarını, yoksulluğunu, aç çocukları, gelecek güzel günleri ardında bırakarak aramızdan ayrıldı. Gereksiz duyarlıkların, Elsa'nın ölümünü bile kullanmaktan çekinmeyen birçok Fransız aydınının dışında, onu en büyük içtenlikle

«İnsana özgü ne varsa senden öğrendim
Senin ışığında baktım dünyaya»

diyen hayat arkadaşı büyük şair Aragon tanımlıyor bize. Fransız ve dünya basınında Elsa üstüne çok şey yazıldı. Gözlerinin renginden, Aragon'la bütün bir hayatı kaplayan beraberliğinden, anılardan sözedildi. Ama Elsa'nın kalıcı olan asıl gerçek kişiliğini yaratıcılığında ve eyleminde aramak gerekir, bence. Romanlarında, «ne ekmeğin ne de güllerin veresiye satılmadığı» mutlu bir dünyanın özlemini duyurmaya çalıştı Elsa. Çehov'u, özellikle kızkardeşi Lili Brik'in sevgilisi Mayakovski'yi fransızcaya çevirirken bir parti kongresinde söylediği «yolum tarihin akışına paraleldir» sözünün dışına çıkmadı hiç. Sanatçılığının yanı sıra, insanlığın gerçek kurtuluşuna adadığı hayatı boyunca yılmadan savaştı. Dünya işçi sınıfının bu büyük dostu İspanya İç Savaşı'nda, Direnme Hareketi nde, toplantılarda, gösteri yürüyüşlerinde Aragon ve öbür devrimci dostlarıyla birlikte halkın yanı başında en ön safta yerini aldı.

Başsağlığı telgraflarının, mezar başı söylevlerinin yapmacıklığı yanında, ünlü devrimci şair Pablo Neruda'nın Elsa için söyledikleri daha bir önemli göründü bana. «Dostumuz çağımızın bütün acılarını, bütün aydınlık günlerini yaşadı» diyor. Neruda, «Hayatı, tanıklığı, aşkı ve ölümü insanların, halkların, dost ve düşmanlarının saygısını hak etti. Çok sağlam, korku nedir bilmeyen bir insandı, mavi gözlü bir kılıçtı sanki. Çalışan ve savaşan halkların saygısını iletmek isterim Elsa'ya. Güney Amerika ondan mücadelenin anlamını, gerçek bir devrime ulaşmak için örgütlenmenin kaçınılmazlığını öğrendi. Çektiğimiz acılar umudumuzun büyüklüğü yanında çok sınırlı kalır. Çünkü Güney Amerika yalnızca başkaldırmaların, kahramanlık gösterilerinin değil, savaşan halkların, ortak kavgamızı yürüten devrimci partilerin de ülkesidir. İspanya İç Savaşı'nda, Direnme Hareketi'nde gördüm Elsa'yı. Dostlukta, romanlarında, kırlarda, şehirlerde, Moskova'da, Paris'de gördüm onu, yalanla savaşmayı bize öğretirken, onurlu ve güzel yüzünü her vakit gerçeğe, yapıcı bir çalışmaya yöneltirken gördüm. Ülkelerin en uzağı yurdum Şili'nin halkı, yazarları ve komünist partisi adına duyduğumuz büyük kederi Fransa'ya iletmek isterim. Büyük şairin acısını kardeşçe paylaşıyoruz. Seninle birlikte bütün dünya ağlıyor Aragon, ama bil ki ölüm yenemez seni, çünkü sen yaşıyorsun ve Elsa'yla birlikte zaferimizin en yüce doruğunda yer alacaksın.»

Yaratmak, özgür olmak kadar güçtür.

Kuşkusuz Elsa'nın ölümü Aragon için büyük bir yıkım oldu. Ama yine de, yazacağı yeni şiirlerde bütün dünya halklarının özlemini eskisinden daha güçlü bir ses olarak bulabileceğimizi umuyorum.

«Elsa'nın ağlayışını bulacaksınız
kanımda

Türkülerimde sesini

Gözlerini damarlarımda bulacaksınız

İnsanlığın güzel geleceğini, çiçekleri

Coşkuyu, o büyük sevecenliğini bulacaksınız Elsa'nın»

diye yazmıştı çünkü.

György Lukacs İle Konuşma

— Yoldaş Lukacs, yaşantınızı ve yaşadığınız tarihsel dönemi nasıl görüyorsunuz? Devrimci ve bilimsel çalışmayla dolu elli yıllık yaşantınızda gerek yüceltilmeler gerek saldırılar gördünüz. 1937 de Béla Kun'un tutuklanmasından sonra hayatınızın tehlikeye girdiğini de biliyoruz. Bir otobiyografi ya da hatıralarınızı yazacak olsaydınız, bütün bunlardan ne sonuçlar çıkarırdınız? 50 yıl Marxist bir militan olmanın anlamı nedir sizce?

— Kısaca diyebilirim ki, bu denli dolu ve zengin bir yaşantım olması büyük bir şansdır benim için. 1917-19 yıllarını yaşamış olmayı bir ayrıcalık olarak görüyorum. Burjuva bir aileden geliyordum, babam Budapeşte'de bankerdi. Gerçi Nyugat'ta (I) daha çok kişisel olan bir karşı çıkışım vardı, ama bu burjuva sınırlar içindeydi. I. Dünya Savaşının salt olumsuz etkisinin beni sosyalist yapmaya yettiğini söyleyemem. Hiç kuşkusuz, beni sosyalist yapan Rus Devrimi ve onun arkasından gelen Macaristan'daki devrimci eylemdir; ve ben sosyalizme sadık kaldım. Bunu yaşantımın en olumlu olgusu olarak görüyorum. Yaşantımın tümünün yükseldiği mi, alçaldığı mı, hangi yönde ilerlediği başka bir sorun, fakat onun bir bütün olduğu söylenebilir. Geriye bakınca, yaşantımın iki eğilimi olduğunu görüyorum; ilki kendimi anlatabilmem, ikincisi sosyalist eylem -belli bir devirde anladığım şekliyle. Bu iki eğilim hiç bir zaman ayrılmadılar, ikisi arasında bir çelişki hiç bir zaman olmadı. Zaman zaman gerek kendim gerek başkaları yaptığım işin yanlış olduğunu anladık. Sanırım ki böyle durumlarda, eski düşüncelerimi yadsımakta, onların yanlış olduğunu söylemekte haklıydım. Sonuç olarak, her zaman söyleyebileceğim en iyi şeyi söylemeye çalıştığımı gönül rahatlığıyla belirtebilirim. Fakat çalışmalarımın değerinin ve biçiminin ne olduğunu bilemem. Buna tarih şu ya da bu şekilde karar verecektir. Kendi payıma, çaba göstermiş olmam beni doyuruyor, ve bu açıdan mutluyum; ancak bu, çabalarımın sonuçlarının beni doyurduğunu göstermez. Geri kalan kısa yaşantımda bazı düşünceleri daha sağlam, daha doğru ve bilimsel olarak Marxizm için anlatmaya çalışacağım.

— İnsan durumundan memnun olabilir mi? Böyle bir durum varolabilir mi?

— İçten söyliyeyim, bir yazar böyle bir durumu zaman zaman yazarken yaşayabilir. Anlatmak istediğini anlatabildiğine inandığı zaman olur bu. Ama üç gün

sonra durum ne olur, o ayrı bir soru. Demek istediğim böyle bir durumun varolduğu.

— Bu çağ tarihinin sadece bir tanığı değilsiniz, aynı zamanda ona etkin olarak katıldınız. Şu anda, gençlik ümitlerinizin, düşlerinizin ve sosyalizmin Macar Sovyet Cumhuriyetinden bu yana gelişiminin bir dökümünü yapsanız, neler olur bu dökümde?

— Burda öznel ve nesnel öğeleri ayırmak gerekir. Öznel olarak, 1917 den sonra Rus Devriminden beklediğimiz o yoğun ümitlerin gerçekleşemiyeceği daha 1920 lerde belli olmuştu: inançla beklediğimiz dünya devrimi gerçekleşmedi. Devrimin Sovyetler Birliğinde kalması, dünya devrimine dönüşmemesi, bir insanın kuramının değil, dünya tarihinin bir sonucudur. Öznel isteklerimiz bu anlamda gerçekleşmedi. Diğer yandan kendine Marxist diyen insan -ki bu insan kendini tarihin öğrencisi sayar- hiç bir büyük toplumsal değişimin bir gecede olmadığını bilir. İlkel komünizmden sınıflı topluma geçmek bin yıl sürdü. Köleliğe dayanan toplumların yıkılış sürecini ise şimdi izleyebiliyoruz ve bu toplumların feodalizme erişebilmek için 800, yaklaşık olarak 1000 yıl krizler geçirdiklerini söyliyebiliriz. Giderek, kapitalizmden sosyalizme geçiş gibi kesin bir değişiklik de haftalar, aylar hattâ yıllar süresinde sonuçlandırılamaz; ve bizim yaşadığımız dönem bu geçişin ancak başlangıcıdır. Dünyanın gerçek sosyalizm dönemine girmesi için kaç on yıllar-ya da daha uzun bir sürenin- geçmesi gerektiğini kimse bilemez. İnsan ne kadar iyi bir Marxistse bu gerçeği de o kadar iyi bilir. Marxist olmak isteyen insan ümitlerini olayların değerlendirilmesinden çıkarmalıdır. Doğaldır ki, öznel olarak herkes gerçek sosyalizm dönemini görmek ister, fakat bir Marxist böyle değişikliklerin bir günde gerçekleşemiyeceğini kendi hayat deneyinden bilecektir.

— Marxist felsefenin günümüzün büyük felsefî zenginliğiyle olan ilişkisi nedir? Marxizmin hangi kısmı değerli ya da bundan sonraki gelişme için bir güdü olarak kabul edilebilinir?

— Özür dilerim, bu soruya kesin bir cevap veremiyeceğim. Yeni burjuva felsefesi hakkında fazla bir bilgim yok. Marxizmin Stalinci bozuluşuna karşı sosyalist ülkelerdeki insanların Batı felsefelerine dönmeleri anlaşılır bir şey, nasıl ki kocasınca aldatılan bir kadını o gece herhangi bir erkeğin kollarında bulabilirseniz. Açıkca söylemeliyim ki burjuva felsefesini fazla bilmiyorum ve Hegel'i son büyük burjuva düşünürü olarak görüyorum. Eğer Amerikan, Alman ya da Fransız basını x ya da y'yi büyük düşünür ilân ederse, ve giderek Stalinizmden ümitsizliğe düşen insanlar Marxizmi örneğin structuralizm (2) ile düzelteceklerini inanırlarsa, ben bunu yanılsama olarak görürüm. Stalin döneminde devlet Marxizminin (offical Marxizm) Sovyet fikrine uymayan gelişimlerin meyvalarından kendini bütünüyle ayırmış olmasına karşıyım. Bu yanlıştı ve Marxist bir olgu değildi. Marx, Engels ve Lenin çağdaş felsefeyi ve bilimsel düşünceyi en dikkatli şekilde-şunu da ekliyelim, eleştirel dikkatle-izlediler. Marx'ın çalışmalarını incelerseniz, onun düşüncesini etkiliyenlerin yalnız Darwin ve Morgan olmadığını görürsünüz. Örneğin Marx, Liebig'in tarımsal kimya deneyleriyle, Mauser'in tarihsel araştırmalarıyla ve daha bir çok şeyle yakından ilgileniyordu. Fakat Marx'ın, büyük diye adlandırılan çağdaşlarını-Comte ve Herbert Spencer'i düşünüyorum- önemsemediğini ve küçük gördüğünü de eklemek gerekir. Bugünün Marxistlerinin yapacakları reformlar için Batıdan destek almalarını psikolojik olarak anlıyorum, ama bunun nesnel olarak yanlış olduğuna inanıyorum. Bence yapılması gereken şu: Marxizmi iyi anlamalıyız, onun gerçek yöntemine dönmeliyiz, ve bu yöntemi uygulayarak Marx'ın ölümünden sonraki dönemin tarihini anlamaya çalışmalıyız. Bu da Marxist kuramın görüş açısından yapılmalı. Marxizmin en büyük günahlarından biri, Lenin'in 1916 da yazdığı emperyalizm üzerine olan kitabından sonra, kapitalizmin gerçek bir ekonomik incelemesinin yapılmamış olmasıdır. Gene bunun gibi, sosyalizmin gelişmesi üzerine de gerçek bir tarihsel ve ekonomik inceleme yapılmadı. Bu yüzden bence Marxistlerin görevi, Batı düşüncesinden öğrenebileceğimizin eleştirel bir incelemesini yapmaktır. Hiç kuşkusuz, tabiî bilimlerin bir çok dalında onlardan öğrenebileceğimiz bir çok önemli sonuçlar elde etmişlerdir. İkinci olarak, bence Batının felsefî ve toplumsal bilimler üzerindeki çalışmalarını eleştirel bir dikkatle incelemeliyiz. Nietzsche'den halâ bir şeyler öğrenilebileceğini sanmak -her ne kadar Stalinist Marxizmden ümitsizliğe düşenlerin bunu denediğini bilsek de- bir yanılsamadır. Nietzsche'den insan sadece felsefe için neyin kötü ve tehlikeli olduğunu, felsefeyi nasıl yapmamak gerektiğini öğrenebilir. Yâni Batıdan ne öğrenebileceği sorununa karşı benim tutumum çok eleştireldir. Ben Marxistlerin eleştirel olmalarını ve Batıya olan eğilimleri de gerçek Marxist yöntemi uygulayarak yargılamalarını istiyorum.

— Burjuva felsefî eğilimlerin karşısında olan «devlet Marxizmi» kavramını kullandınız, aynı zamanda da klâsikler basıldıktan sonra çok iş yapılması gerektiğini söylediniz. «Devlet Marxizmi» sözünden ne anlıyorsunuz.

— Devlet Marxizminden, Sovyetler Birliğinde Stalinin Trotsky, Bukharin ve diğerlerine karşı kuramsal, politik ve örgütsel zaferinden sonra gelişen Marxizmi anlıyorum. Bu bir süreç içinde oluştu. Ayrıntılara girmek istemiyorum, fakat şu kesin: belli bir güne kadar Leninizmin olduğu, ertesi gün Stalinin Stalinizmi ortaya çıkardığı söylenemez. Doğrusu, on yıldan uzun bir süreç içinde Marxizm, Stalinist uygulamanın sonuçlarının gereklerine uyacak şekilde yeniden yorumlandı. Bunun temel ilkelerini bir çok kez yazdım. Eğer yinelersem, bu olguyu şöyle açıklayabilirim: Marx herşeyi içeren diyalektik bir yöntemden, evrensel tarihi bir perspektif çıkardı, onun ekonomik ve politik temellerini her yönden ortaya koymaya çalıştı. Bu perspektif Marx'ın edimlerine güdüm gücünü sağladı. Onun, bütün dönem ve konumlardaki stratejik durumları ve bu stratejik durumlar içinde de taktik nedenleri incelemesine yol açan bu perspektifdir. Stalin bütün bunu başaşağı etti. Stalin için önemli olan o anki taktik durumdu, ve Stalin bu taktik durum için bir strateji ve genel bir kuram yarattı. Gerçi 20. Kongre Stalin'in sosyalizmde sınıf kavgasının gittikçe yoğunlaştığı yolundaki öğretisini yadsıdı, fakat -ne şanssızlık ki- gerçek sorunun, Stalinin bu öğretiye inanarak Bukharin ve diğerlerine karşı Büyük Temizliği gerçekleştirdiği olmadığını açıklamadı. Aslında sorun şuydu: Stalin bu temizlik için taktik bir gerek duydu, temizliği yaptı, sonra da bunu dayandırabileceği bir kuram yarattı, ve bu kurama göre de sosyalizmde sınıf kavgası yoğunlaşıyordu. Bu durumu bir olayla açıklayabilirim. Stalin bu olayda taktik bakımdan doğruydu. 1939 da Hitler'le anlaşmaya varması taktik bakımdan doğru bir adımdı. Daha sonra savaşın, Nazi tehlikesini durduran Ruslarla, İngiliz ve Amerikalıların birlikte Hitler'e karşı savaştığı devresi geldi. Bence asıl büyük sorun, eğer Stalin'in başlangıçdaki taktiği olmasaydı, bu durumun gerçekleşip gerçekleşmiyeceğidir. Buna karşılık, Stalin 1939 da II. Dünya savaşının I. si ile öz bakımından aynı olduğunu ve Komünist partilerin Liebknecht'ın yolunu kullanmaları gerektiğini, görevlerinin kendi vatanlarındaki düşmana karşı savaşmak olduğunu söyleyerek -taktik olarak doğru bir adımdan başlamıştı- Komintern adına Fransız ve İngiliz partilerine çok kötü sonuçlar doğuracak olan yanlış öğütler veriyordu. Sanırım Stalinist yöntemin yarattığı garip sonuçlar bu örnekte açıkça görülüyor. Şunu da eklemeliyim: Stalinist görüşten halâ bütünüyle arınmamız gerekir. Dünya politikası ile ilgili bir çok kavramlarımız salt taktik kavramlar, bunların yarın yanlış olduğu anlaşılabilir, ve bunların toplumdaki gerçek oluşumlarla ilgisi çok az olabilir.

— Bir kez, bütünleşmiş insanın toplumsal yaşantıdaki insan olduğunu söylemiştiniz. Bunu biraz açıklar mısınız?

— Kanımca bu Marxizmin temel konularından biridir. Marx ilk yazılarından olan Feuerbach Üzerine Tezler de durur bunun üzerinde. Marx Feuerbach'ı eleştirirken, onun materyalizme yaklaşımının doğada durduğunu söyler. Örgensel doğada bir kısım türler oluşurlar, fakat bu türler-Marx'ın Feuerbach'la ilgili yazılarında kullandığı deyişle- sessiz türlerdir. Bir aslan Leo türüne girer, ama o bunun hiç farkında değildir. Avlanırken ya da ürerken kendi biyolojik gereksinmelerini doyurur, aynı zamanda da -bilincinde olmadan- türüne hizmet eder, onu temsil eder. Marx insan toplumunun sessiz bir tür olmadığını söylerken ne demek istemişti? Aslan hayvanın, ot bitkinin nasıl ayrılmaz birimleriyseler, insan da insan türünün ve insanlığın o denli ayrılmaz bir birimidir. Oysa buna karşılık insan, en ilkel döneminde bile, bir kabilenin bilinçli bir

üyesiydi. İşte bu olgu, yani en ilkel kabilenin üyesi olması, onun salt biyolojik olan sessizliği aşmasına yol açar. Giderek bu, türün istekleriyle birey arasında, bireyin sorumluluklarıyla tür arasında bir diyalektiğe ve bu iki olgunun hem türü hem de bireyi etkilemesine varır. Bu insanın insana evrimini belirler. Tarihi gerektiğince incelersek, bunun, tüm tarihin gerçek içeriği olduğunu görürüz. Buna Marx'ın yıllarca önce söylediği şeyi de eklemeliyiz: bizim yaşadığımız gelişim - bunun ne müthiş olduğunu baltayla atom bombasını karşılaştırdığımız zaman görürüz- daha halâ insanlığın tarih öncesidir. İnsan kendi gerçek tarihine komünist çağda, sınıflı toplumun bütün engelleri ortadan kalktıktan sonra başlayacaktır. Yâni çağdaş insanı ve onun türüyle olan ilişkisini değerlendirirken daha halâ tarih öncesinde yaşadığımızı göz önünde tutmalıyız. Bunu ben şöyle değerlendiriyorum: bu tarih öncesi döneminde insanın türsel varlığı, bireysel istekleriyle halâ antitez durumundadır, ve tarihdeki istisnalar bu iki şeyin kendilerinde bütünüyle uyuştuğu, özdeşleştiği bireylerdir. Örneğin Thermopylae'deki 300 Spartalıyı anan yazıtı düşünün. (4). Fakat diyalektik gittikçe yoğunlaşıyor. İşte bu diyalektikdir ki, gün geçtikçe daha fazla insanı şu gerçeği görmeye zorlacaktır: bireysel doygunluk ancak türün en yüksek buyrukları bireysel görevler olarak kabullenildiği zaman gerçekleşebilir. Sokrat ve Lenin.in bu denli üstünlükleri-bunun kimse bilincinde olmasa da-, kişiliklerinin özgür gelişimiyle türün buyruklarını yerine getirmelerindeki-bunu isteyerek seçmişlerdir- o eşsiz uyumdadır. Bence komünizm döneminde Marxizmin ereği bütünüyle şu olmalı: bir insanın bireysel doygunluğunu türsel üyeliğin içerdiği görevlerde görme yeteneğine orantılı olarak, ona, sessiz türe düşmemek için gösterdiği çabada yardımcı olmak.

— Lenin'den iki kez özel bir sevgiyle sözettiniz. Özel yaşantınızda Lenin'in yeri nedir?

— Eğer onunla kişisel alışverişimi soruyorsanız, bu çok az. Kişisel ilişkimiz, Lenin'in 1920 lerden benim parlamenterizm konusundaki yazımın kötü olduğunu, Marxist olmadını, çok açık bir şekilde yazmasından ibarettir. Şunu söyliyeyim ki, bir çok şey öğrendiğim eleştirilerden biridir bu. Lenin -bu eleştirisinde değil de aynı konu üzerine olan «Infantile Disorder» da (5)- parlemento gibi bir kuruluşun dünya tarihi açısından değersizleşmesiyle pratikdeki politik yerinin ayrı olduğu üzerinde durur. Ben bu ikisini yazımda karıştırmıştım. Lenin'in bu ayrım üzerinde durmasından çok şey öğrendim; bundan sonra da onun yazılarını daha değerli görmeğe başladım. Ve bu da Lenin'le olan kişisel ilişkimi belirledi. Lenin'i 3. Komintern Kongresinde gördüm. Fakat sadece küçük illegal bir partinin üyesi olduğumu, ve koridorda biri beni Lenin'le tanıştırdığında benimle konuşmaktan daha önemli işleri olacağını hiç aklımdan çıkarmıyordum. Her neyse, Lenin'in 3. Kongredeki tutumu beni çok etkiledi. Yazılarını incelemem bu etkiyi sadece kuvvetlendirdi. Daha doğrusu Lenin yeni tip bir gerçek devrimcidir. Bununla eski devrimcileri küçültmek istemiyorum. Fakat denebilir ki, Polislerin parçalanmasından sonra Stoacılar yeni bir toplumsal töre yaratma deneyine giriştiler, insanların haksız davranışlarına karşı daha doğru davranacak olan bir aristokrasi yaratmaya çabaladılar. Bu tutumun 17 ve 18. yüzyıllardaki kanıtlısı ve bu dönemde tekrar ortaya çıkışı devrimcilerde belli bir çilecilik (asceticism) bulacağımızı gösterir. Örneğin Robespierre'de bu durum çok belirgindir. Bu bizim çağımızı da etkilemiştir. Kendi devrimci dönemimize ve Otto Korvin (6), Eugen Leviné (7) gibi dikkate değer devrimcilere bakarsak, söylediğim şeyi görürüz. Leviné, komünistler izinli ölülerdir demişti. Bu da çileciliğin en yüksek aşamasıdır. Buna karşılık Engels ve ondan sonra da özellikle Lenin çileci olmayan devrimcilerdir. Onların devrimci karakteri bireysel özelliklerinin yaşamlarında etkin olmayışıyla belirlenir, ve hattâ bireysel eğilimlerine karşı olan kararlar aldıklarında bile, bunlar çileci bir tutumla alınmamışlardır. Gorki Lenin'i anlatırken-özelikle Lenin'in Beethoven'den bahsettiği o güzelim pasajlarda- Lenin'in Robespierre -Levineé tipine karşı yeni bir devrimci tipini temsil ettiğini görürüz. Bu devrimci, eskileri denli toplumsal eylemin insanıdır, eskileri denli kendini esirgemezdir, ama bu esirgemeyiş çileciliği içermez. Kanımca Lenin'in örneği ilerdeki gelişimde çok etkili olacaktır.

— Çilecilik ile «Çoçukluk Hastalığı» arasında dolaysız bir bağ varmı?

— Doğal olarak var. O devrin redikal devrimcileri çileci idiler. Lenin'in bildiği gibi, bir çokları gerçekten doğru ve sadık devrimcilerdi. Lenin D. Pannekoek ya da R. Holst'un sekter tutumlarına saldırdı, ama onların gerçek devrimciler olduklarını yadsımak hiç bir zaman aklına gelmedi. Ve bu Lenin'in karşısına politik bir sorun olarak çıktı, ahlâki sorun arka plândaydı. Sadece kuramcı değil fakat büyük bir eylem adamı olarak Lenin bu ahlâki sorundan ancak gelişimin daha ileri bir döneminde sözedilebileceğini gayet iyi biliyordu. 1920 lerin tartışmalarında önemli olan şey pratik kararlara yol açan somut sorunlar karşısındaki -sekter olan ya da olmayan- tutumdu ve Lenin de bununla uğraşıyordu.

Çeviren : Ayhan GERÇEKER

(1) Nyugat: Batı anlamına gelir; I. Dünya Savaşından önce Macar edebiyatını çok etkileyen öncü bir edebiyat dergisi.

(2) Yapısalcılık; E. Bréhier'in kurduğu 20. yüzyıl burjuva felsefelerinden, (ç.)

(3) I. Dünya Savaşında Almanyanın savaşçı politikasına karşı direnen, proleteryanın dışarda değil, içerde burjuvalara karşı savaşması için çalışan Alman sosyalisti. (ç.)

(4) Yazıt şöyledir: «Yabancı, Spartalılara şunu söyle: sözümüzü tutmak için öldük.»

(5) Türkçeye «Sol Komünizm, Bir Çocukluk Hastalığı» adıyla çevrilip, Sol Yayınlarında basılmıştır. (ç.)

(6) Otto Korvin Macar Komününde etkin rol oynayan sosyalist aydınlardandır. Ölümü kabullenmenin bir devrimcinin en önde gelen görevi olduğuna inanıyordu. Komünün düşmesinden sonra Budapeşteden kaçmayı reddetmiş, Beyaz Terör tarafından öldürülmüştür.

(7) Eugen Leviné Rusyada doğmuş, 1919 da Bavyera Sovyet Cumhuriyeti döneminde Münihde Alman Komünist Partisinin liderliğini yapmıştır. Cumhuriyetin düşmesinden sonra karşı-devrim tarafından öldürülmüştür. Davası sırasındaki ünlü konuşmasında «Biz komünistler izinli ölüleriz» demiştir.

halkın dostlarından

Kültür ve sanat sorunlarının Marksist açıdan incelenmesi henüz yapılamadı. Ataol Behramoğlu'nun Ulusal Edebiyatımız Nedir? yazısı konuya bir giriş niteliğinde, daha yetkin çözümlemelere varılabileceğini gösteriyor. İlk ağızda iki temel yanılgının belirtilmesi zorunluydu.

Bu sayıda Nazım Hikmet'in Putları Yıkıyoruz kampanyasının ilk yazısını sunuyoruz. Halkın Dostları'nın çıkışı bazı çevrelerde dudak bükülerek, ya da diş bilenerek bu kampanyaya benzetilmişti. Yazı okununca anlaşılacaktır ki bu çok önemli ve haklı kavga bizimkine benzemiyor. Bugün bizim karşımızdaki şairler arasında kendilerine deha vehmedilenlerin bulunması sözkonusu değildir. Onların şair olduklarını kalabalık karşısında yüksek sesle söyleyebilmek bile bir cesaret işidir. Şimdinin birçok köşe başını tutmuş statüko şairleri ancak birbirinin paçasını tutarak ayakta durabiliyor, birbirlerinin gölgesinde savunmaya geçiyorlar.

Eluard'dan çevirilerini sunduğumuz Abidin Emre Fransa'da edebiyat eğitimi görüyor. Genç kuşak dergilerini izleyenlerin yabancısı olmadıkları bir ad. Halkın Dostları'na yazılar da yazacak.

Haluk Şâhin kısa bir tatil için Türkiye'de. Dergimizde hikâye, yazı ve çevirileriyle daha sık görünecek.

Murat Belge dergimizin İstanbul'daki sorumlusu. Çok daha «müdahaleci» bir politika izlemeye kararlı.

Lukacs'ın gelecek sayıda sona erecek olan konuşmasını aldığımız **New Left Rewiew** yayımcısı, yazar hakkında şunları söylüyor: G. Lukacs Batı'da genelikle edebiyat eleştirmeni ve düşünür olarak bilinir. Çoğu kez Lukacs'ın 1919'da Macar Sovyet Cumhuriyeti'nde Komiserlik yaptığı, Kızıl Ordu'yla birlikte savaştığı, 1920 lerde Partisinin Merkez Komitesi'nde etkin rol oynadığı ve Leninizm konusunda yazılmış belki tek sistematik kitabın yazarı olduğu unutuluyor. Bir Yugoslav dergisinden çevirdiğimiz bu konuşmasında siyasi militanlığını ön plânda tutarak konuşuyor.

HALUK ŞAHİN

ÇOCUKLAR DENİZE TAŞ ATIYORLARDI

Çocuklar denize taş atıyorlardı. İş olsun diye ya da suda sektirmek için değildi, belli; beton rıhtımın beş altı kulaç ötesinde belirli bir bölgeye nişan ala ala yağdırıyorlardı taşlarını. Fırlayıp giden irili ufaklı taşlar, suyun güneşte parıldayan sırrını Comb! diye yırtıp yavaşlıyor, sonra yalpa vura vura dibi boyluyordu. Dip koyulaşan bir karaltı halinde seçiliyordu ancak.

Dört kişiydiler, dördü de kara kuru, en iri kıyımları onikisinde falan. Kir pas içindeydi yüzleri gözleri. Kendilerini hepten yaptıkları işe kaptırmışlardı: cephaneleri bitince rıhtımla geniş cadde arasındaki toprak kaldırıma koşuyor, çarçabuk taş topluyor, göz açıp kapayana değin dönüyorlardı atış yerine.

«Vurdum! Vurdum!» diye sevinçli bir çığlık atıyordu içlerinden biri bazan.

«Asıl ben vurdum lan!» diye karşı çıkıyordu bir başkası.

«Valla ben de vurdum!» deyip uzlaşıyordu ilki. Ve tartışma böylece son buluyordu. Kim neyi kimden daha çok vurmuş olursa olsun, atışlardan ve sonuçlardan hoşnut oldukları yüzlerinden okunuyordu.

Arkalarında suskun bir kalabalık birikmeye başlamıştı. İlk görenler taş atılan şeyi merak edip durmuşlardı belki, ama daha sonra gelenlerin çoğu bu kalabalığın niye biriktiğini merak edip gelmiş olacaktı. Sayıları sekiz on kişiyi bulmuştu. Çocukların omuzları üzerinden denize bakıp ilgiyle izliyorlardı bu sürek avını. Kimse bilmiyordu çocukların neyi taşladığını; şimdilik taşların denizi delik deşik ettiği yerde bir şey görebildikleri yoktu. Gene de, bulutların ardına girmiş bir uçağın eninde sonunda ortaya çıkmasını beklercesine bir sabırla gözlüyorlardı olup bitenleri.

«İşte, işte!» diyenler oluyordu aradabir.

«Hani, hani?» diye soranlar.

«Aha, orada.»

«Hani, nerede?»

Topluluğa yeni katılanlar durumu anlamak için :

«Kardeş, ne var orada ya'a?» deyip yaklaşıyorlardı mahcup.

Kimseden kesin bir karşılık gelmeyince :

«Deniz yılanı mı?» Ya da :

«Ahtapot mu?» diye bir öneri de bulunuyor ve «Deniz yılanı!» ya da «Ahtapot!» sözcükleri kesik mırıltılar halinde topluluğun diğer yanlarına doğru yürüyordu. Ve taşların suyu deldiği yerin bulanıklığında, kimi ahtapotun beyaz kollarını, kimi de deniz yılanının kuyruğunu görür gibi oluyordu.

Çocukların, kendilerine sorulan sorulara, kulaklarına ulaşan yorumlara aldırdıkları yoktu. Onlar neyi nasıl yapacağını bilen insanlara özgü bir umursamazlık içinde toprak kaldırıma dönüp taşlarını topluyor (o zaman yarılıp yol açıyordu kalabalık), sonra yerlerine dönüp atışa devam ediyorlardı. Atılan taşlar, çabucak dağılan ufak dalgacıklardan başka iz bırakmadan batıp gidiyordu.

İstanbul'un uzun, kurşunî bir kıştan sonra yeni yeni kendine gelmeye başladığı duru, güneşlik bir gündü. Arkada, kaldırımın ötesinde, delibozuk homurtusuyla koşturuyordu şehir; önde, taşların suya gömüldüğü yerin üç yüz kulaç ötesinde kimsenin görmediği beyaz bir şilep sessizce Karadeniz'e çıkıyordu. Ve daha da çoğalıyordu kalabalık. İstanbul'un pek hünerli olduğu, toprağı dişleyen graydelerin, ceza yazan trafik polislerinin, acayip giysili turistlerin ve daha nelerin kolayca çağırıp büyüttüğü türden, sessiz, kolay yetinen, inatçı bir kalabalık. Çökük avurtlu, bezgin, onsekizinde kartlaşıp kuruyuvermiş adamlar ve başıboş, kavruk çocuklardan kurulu bir kalabalık. Sonra, onları görüpte gelen simitçiler, lâhmacuncular, çengelli iğne satıcıları...

Bu gizemli av böyle ne kadar sürüp gidecekti bilinmez. Ama birden umulmadık bir şey oldu; tok, kırtıklı bir sesin :

«Durun lan! Ne oluyor orada?» diye bağırdığı duyuldu.

Denize düşen taşlar hemen durdu, şehrin delibozuk homurtusu baskınlaştı, bütün yüzler sesin geldiği yana döndü : kırkını aşmış, sıska, ibik burunlu, pembe yüzlü bir adamdı. Başındaki siperliği parlak, lâcivert renkli, eski püskü şapkadan, boru gibi duran kalın kılçan pantolondan ve birisi ortasından patlamış kalın Beykoz kunduralarından anlaşıldığına göre denizden kazanıyordu hayatını, ona kazanmak denirse.

Bu baskın şaşkınlığı çok uzun sürmedi. Kalabalık, nasıl bir tepki göstereceklerini görmek için bu kez çocuklara döndü. O zaman, çocukların en kabadayı görünüşlüsü elindeki son taşı meydan okurcasına denize fırlattı. Taşın suda yaptığı halkalar genişleyip rıhtıma ulaştı.

«Ne dediğimi duymadın mı?» dedi adam. «Ne oluyor diye sorduk size!» Duruşunda ve sesinde, deniz üstünde uçan her kuşun, deniz altında yüzen her balığın hesabı benden sorulur bana verilir dercesine bir tavır vardı.

«Hiç,» dedi son taşı atan çocuk. «Taş atıyoruz.»

«Niye taş atıyorsunuz peki?»

«Hiiç.»

«Hiç olur mu lan! 'Vurdum! Vurdum!' diye bağıran siz değilmisiniz? Hiç, 'hiç' vurulur mu?»

O zaman, utangaç ama çokbilmiş bir gülüşle topluluğa baktı çocuk.

«Mahsustan öyle diyoruz,» dedi alçak bir sesle. «Oyun olsun diye. Bunlar gelip baksın diye.»

Ve adam ile çocuklar kalabalığa baktılar. Onlardan ne öfkeli bir ses yükseldi, ne de düşkırıklığı belirten bir mırıltı. Şaşırmak bir yana, sanki bu işin başından beri çocuklarla işbirliği içindeydiler adama karşı.

Ama adamın öyle kolay kolay yumuşayacağı yoktu. Musa'nın On Yasa'sından birini söylercesine, bastıra bastıra :

«Denize taş atılmaz!» dedi.

«Niye atılmazmış?» diye sordu çocuk. Sesine güven gelmişti.

«Atılmaz dedim de onun için!»

Adamın, üzerindeki üniforma bozuntusuna yukardan bakan tavrına rağmen denize niye taş atılmayacağı konusunda daha sağlam bir neden gösteremediğini gören çocuk büsbütün efelendi :

«Hadi ya'a! Babanın denizi mi?»

«Bak bir de utanmadan karşılık veriyor!»

«Babanın denizi mi?» diye üsteledi çocuk.

Kalabalık açık açık gülmeye başlamıştı. Denize atılan taşların hesabını soran adam, tartışmanın kendi zararına işlediğini ve gülünç duruma düştüğünü anlayınca işi başka yola döktü.

«Gösteririm sana babanın bilmemnesini!» deyip çocukların üzerine yürüdü.

Çocuklar aralarına taş düşmüş güvercinler gibi dağılıverdiler. Adam, bu kez, hâlâ kendisine sırıtarak bakan kalabalığa döndü.

«Sizin hiç işiniz yok mu be!» diye azarladı onları. «Aval aval ne bakınıyonuz?»

Sonra onların cevabını beklemeden iskele binasına doğru yürüyüp uzaklaştı.

Elli adım ötede bir yerde denize yeniden taş yağdırmaya başlamıştı bile çocuklar.

halkın dostları KURUCULARI: ATAOL BEHRAMOĞLU / İSMET ÖZEL
AYLIK DEVRİMCİ SANAT VE KÜLTÜR DERGİSİ / 2 LİRA / YILLIK ABONESİ 20 LİRA

Sahibi ve Sorumlu Yönetmeni : İsmet Özel / Yazı Kurulu : Murat Belge, Ayhan Gerçeker / Yönetim Yeri : Sümer Sokak, 8 - A Yenişehir - ANKARA
Yazışma ve Havale Adresi : İsmet Özel PK. 30 Bakanlıklar - ANKARA / Baylan Basım ve Ciltevi Tel : 12 52 95 - ANKARA